

Cun stgalfins en in patrimoni cultural mundial

Intginas scrittiras dal temp medieval èn singularas e nunremplazzablas

DA CLAUDIA CADRUVI / ANR

■ **L'anteriura biblioteca benedictina da Son Gagl tutga tar las pli renumadas dal mund. Ella figurescha tranter ils bains culturals mundials da l'Unesco. Ina visita en la pompusa sala da leger porscha surpraisas e trumpadas.**

L'emprim èsi da trair en stgalfins. Els startan en ritscha avant la porta da la sala da leger. Igl è da proteger il palantschieu da las solas da las rotschas da visitaders. Sche mintgin zappitschass sin il lain-pign e lain-nuscher, fissan ils ornaments en il palantschieu daditg destruids. Da passar atras la porta spetga l'emprim ina trumpada. La sala da leger enconuschan ins da fotografias. Sin lezzas cumpara la sala en plaina glischur. Uss è la glisch fustga. Plirs barcuns-fanestra èn serrads. La raschun: Ils cudeschs sin las curunas ed en las vitrinas ston vegnir protegids da la glisch per betg sblitgir. Era la temperatura e l'umidità na dastga betg sviar per ch'ìls stgais, mantegnids durant tants tschientaners, na piglian betg donn.

In agen scriptorium

La sala è tgemblada cun art ed ins ha tuttina avunda glisch da contemplar tant las picturas e stucaturas sin il tschiel sura, sco era las figuras che chuchegian ord mintga entgarna. Strusch in lieu che na fiss betg ornà cun maletgs u intarsias. Las curunas da cudeschs creschan da las parais siadora. Per cuntanscher ils cudeschs sisum ston ils bibliotecaris balan-schar sin lautgas graschlas.

Sco visitader pon ins contemplar sez las vitrinas cun sias explicaziuns u sa servir d'ina audioguid. Da cussegljar èsi dentant d'accompagnar ina guidada da las 11.00 u da las 14.00. La bibliotecara explitgescha l'istorgia da la claustra che cumenzan cun l'arrivada dal muntg Gallus enturn l'onn 600. Tschient onns pli tard introducescha Otmar las reglas benedictinas. Las scrittiras che la claustra basegna vegnan producidas en l'agen scriptorium. Fin l'endeschavel tschientaner tutga la claustra tar in dals impurtants centers culturals da l'Europa cun in scriptorium nua che muntgs produceschan ils cudeschs per ils quals Son Gagl è oz uschè renumà.

Scrivar cun plima è fadius

L'avantag d'ina guidada è ch'ins po gist tschentar dumondas. «Quant ditg han ils muntgs da lez temp duvrà da scrivar ina pagina?» dumonda in visitader. La bibliotecara na sa betg inditgar ina durada precisa, ma ella dat in'idea da la lavur fadiusa: La scrittira carolinga saja relativ simpla. Tuttina stueva in muntg bugnar la plima suenter quatter segns en la tenta. Trasora eri da tagliar il piz da la plima,

Tanta glisch sco sin questa fotografia n'hai uschiglio mai en sala. Plirs barcuns restan adina serrads per proteger ils cudeschs da la glisch, da svars da temperatura e d'umidità.

da maschadar tenta, da trair lingias sin la pergamina etc. Da scrivar giu in evangelii durava mais.

Da las scrittiras veglias èn exponidas mo paucas en la sala da leger – e quellas mo davos vitrina. Ils cudeschs stampads sin las curunas n'èn betg uschè custavels. Ils vairs stgais sa chattan en tschaler, en in tresor cun grossezza miraglia, ina porta armada e sclusas d'aria. Mo bibliotecaris aposta scolads han access. Mussadas vegnan las scrittiras preziasas be excepziunalmain a scienziads. Quels ston s'annunziar a scrit cun referenzas e savair demussar pertge ch'igl è necessari da vesair l'original.

Grazia a la digitalisaziun èn las pli impurtantas scrittiras accessiblas sin www.ecodices.unifr.ch. Nizegià vegn il portal cunzunt era da students che chapeschan il tudestg vegl u il latin utilisà en il temp medieval.

Dus stgais spectaculars

In dals stgais pli spectaculars è il «*evangelium longum*» d'enturn 895. La cuverta dal cudesch consista dad ivur en la quala il muntg Tuotilo ha zinslà davostier in maletg da Gallus cun l'urs. Davant è la cuverta decorada cun pedras. In'otra preziosa è il «*psalterium aureum*». El è scrit cun minusclas carolingas – tuttas cun aur sin 344 paginas. Il muntg ha l'emprim stuì designar ils peds e pir suenter pudì tatgar la folia d'aur sin las letras.

En tut posseda la biblioteca passa 2000 scrittiras dal temp medieval tempriv, 1600 incunablas (stampats fin il 1520) e 160'000 cudesch stampads.

Fotografias da pressa: <http://www.stibi.ch/de-ch/kontakt/m Medien.aspx>

Mintga pitschna entgarna è decorada, cun sculpturas, picturas, stucaturas, intarsias u in palantschieu da parchet exquisit.

Il «*evangelium longum*» d'enturn 895: La cuverta dad ivur è decorada davantiers cun pedras. Davos è zinslà il maletg da Gallus cun l'urs.

FOTOS C. CADRUVI

La sontga Wiborada ed autras cletgadas

Wiborada ha ina visiun: Ils Ungarais atatgan la claustra. Ella avertescha il convent e cusseglia da zuppar las scrittiras custavels. Ils paders portan la biblioteca sin l'insla Reichenau. Cura ch'ìls Ungarais atatgan l'onn 926 la claustra, mitschan ils paders en ina fortezza. L'inclusoria Wiborada resta enavos, ella ha empermess da mai bandunar sia clausa. Ils invasurs sturneschan la dunna. In pau da quai è legenda, la mort da Wiborada è dentant nudada en ils cudeschs dal convent. Il 1047 declera il papa sontga la protectura da la biblioteca. Wiborada vala sco patruna dals bibliotecaris.

Anc autras giadas smanatschan atatgas e cunzunt brischaments la biblioteca. Ils emprims tschientaners protegia il «*Hartmut-Turm*» ils cudeschs, pli tard datti pliras evacuaziuns.

Cura che Napoleon traversa la Svizra transporteschan ils paders truccas fin a Füssen en Germania. Tuttina na reusseschi betg adina da salvar mintga scrittira. Durant la guerra da Toggenburg tranter il prinzi-avat da Son Gagl e ses subdits reformads engolan ils Turitgais var tschient cudeschs ed il renumà globus songaglais. Turitg ha uss restitui quaranta cudeschs ed il 2009 era ina copia dal globus aposta reproducida per quest intent. Il nov globus, atgnamain pli bel che l'original, san ins admirar en la biblioteca. Ma a Son Gagl èn ins anc adina permalà e sa lamentà ch'ìls Turitgais avessan gi da returnar l'original. Ils Son Gagliais sez n'èn era betg sontgs: En la biblioteca, paucs pass davent dal globus, sa chatta la mumia egiziana Schepenese, la quala nagin na vegniss sin l'idea da turnar.

L'inclusoria Wiborada haja salvà la biblioteca da l'attatga dals Ungarais il 926. Ella vala sco patruna dals bibliotecaris.

Entrar dastgan ins mo cun stgalfins. Quels giogan dal reminent ina rolla en il roman «*Räulein Stark*» da Thomas Hürlimann.

FOTO C. CADRUVI